

Waldemar Chrostowski

Dzieła wszystkie Jana Pawła II : nauczanie papieskie w języku polskim

Collectanea Theologica 73/4, 203-208

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WALDEMAR CHROSTOWSKI, WARSZAWA

DZIEŁA WSZYSTKIE JANA PAWŁA II

Nauczanie papieskie w języku polskim

Srebrny jubileusz Jana Pawła II to doskonała sposobność do przedstawiania i bilansowania niezliczonych osiągnięć tego niezwykle pontyfikatu. Jest to czas refleksji nad nauczaniem i działalnością Ojca Świętego, których intensywność i zakres są prawdziwie bezprecedensowe, mając pod wieloma względami profetyczny wymiar i charakter. W ciągu 25 lat, które upłynęły od wyboru kard. Karola Wojtyły na Stolicę Piotrową, powstały tysiące opracowań teologicznych i pastoralnych poświęconych najrozmaitszym aspektom jego posługi dla Kościoła i świata. Coraz bardziej mnożą się – o rozmaitej wartości – teksty publicystyczne i uczone rozprawy, w których słowa, gesty i czyny Ojca Świętego są poddawane wieloaspektowym analizom i ocenom, prezentowane na tle wcześniejszych dokumentów kościelnych, zwłaszcza II Soboru Watykańskiego, oraz w perspektywie przewidywanego rozwoju nauk teologicznych, humanistycznych i społecznych. Jedną z szeroko zakrojonych inicjatyw rozpoczętą w 2003 r. jest wydawanie *Wielkiej Encyklopedii Jana Pawła II*, której redaktorem naczelnym jest Grzegorz P o l a k. Nic jednak nie ma takiej rangi i wartości, jak samo nauczanie, z którego wszystkie opracowania czerpią i którym się karmią. Nic bowiem nie zastąpi słów Ojca Świętego.

24 czerwca 1980 r., a więc niespełna półtora roku po rozpoczęciu pontyfikatu, kard. Stefan Wyszyński, prymas Polski, wystosował pismo, w którym zlecił zasłużonemu Wydawnictwu Pallottinum powołanie specjalnego zespołu, celem przygotowania do druku w języku polskim wszystkich tekstów Jana Pawła II. Oznaczało to konieczność systematycznego gromadzenia wszystkich przemówień i pism papieskich oraz ich tłumaczenia na język polski. Pierwsze zadanie jest o tyle ułatwione, że całość nauczania każdego papieża jest wydawana staraniem Libreria Editrice Vaticana, co dotyczy również Jana Pawła II (*Insegnamenti di Giovanni Paolo II*). Ta monumentalna edycja jest drukowana w kilku tysiącach egzemplarzy i – jak dochodzą wieści – wiele z nich składa się w Rzymie. Zadanie przekładu na język polski jest, paradoksalnie, trudniejsze. Chodzi bowiem nie tylko o długą i żmudną pracę translatorską, lecz i akrybię oraz fachowość, zdolne stawić czoło

problemom wynikającym z konsekwentnego stosowania bogatej terminologii teologicznej, a także precyzji wyrażania papieskich myśli, cytatów biblijnych, patrystycznych i soborowych itd. Pismo prymasa Polski uzyskało kilka miesięcy później, 13 października 1980 r., akceptację Stolicy Świętej z klauzulą, „że sprawy merytoryczne i techniczne związane z tą pracą Wydawnictwo Pallottinum może zawsze konsultować z kompetentnymi instytucjami Stolicy Świętej, a zwłaszcza z Sekcją Polską Sekretariatu Stanu oraz z Księgarnią i Drukarnią Watykańską”.

Wydawnictwo Pallottinum przystąpiło do dzieła, którego motywacja jest oczywista: „Podejmując wielki trud wydawania **DZIEŁ WSZYSTKICH** Jana Pawła II, kierujemy się motywami religijnej czci dla Jego nauczania i Jego papieskiej posługi. Motywy te zespalają się w jedno z poczuciem patriotycznej potrzeby posiadania w ojczystym języku całej spuścizny duchowej pierwszego Polaka na Stolicy Piotrowej. Jest rzeczą powszechnie wiadomą, że Jan Paweł II od samego początku pontyfikatu wielokrotnie dawał wyraz wielkiego przywiązania do swego narodu i do swej ziemskiej ojczyzny. Jest więc rzeczą słuszną i sprawiedliwą, by przez wydanie **DZIEŁ WSZYSTKICH** dać wyraz naszej wdzięczności i solidarności” – te uroczyste i głęboko prawdziwe słowa pochodzące od Wydawnictwa otwierają zbiór *Nauczania papieskiego* (t. I, s. V). Trudno o bardziej precyzyjne uzasadnienie: uprzyśtępnienie nauczania Jana Pawła II po polsku to nie tylko sprawa religii i teologii, lecz patriotyzmu i narodowej kultury. Trzeba o to zadbać teraz, aby nie uronić niczego z istniejącego bogactwa, ani też nie odkładać na później poznawania i zgłębiania go.

Na tom wydany jako pierwszy, oznaczony cyframi III, 1 i obejmujący pierwsze półrocze 1980 r., trzeba było czekać kilka lat, ukazał się bowiem w 1985 r., czyli po siedmiu latach pontyfikatu. Otwiera go nota *Od Wydawnictwa*, powtórzona w zmienionej postaci w tomie I, obejmującym nauczanie w 1978 r. Wydawnictwo wyjaśnia, że natrafiło na „duże obiektywne trudności w wywiązywaniu się ze zleconego sobie zadania” (*tamże*). Podstawą przekładu na język polski mogły być jedynie teksty autoryzowane, ponieważ realizowana edycja ma charakter oficjalny. Tymczasem istnieją one nie tylko po włosku, lecz i w językach ich wygłaszania, opublikowane w półoficjalnych i oficjalnych wydaniach watykańskich. O stopniu złożoności podjętych prac świadczy następująca uwaga: „Z tym wiąże się trudność przekładu na język polski także i tych tekstów, które pierwotnie zostały zredagowane w języku polskim, a następnie tłumaczono je na język, w którym zostały wygłoszone i opublikowane. Korzystanie z ich pierwowzorów zredagowanych po polsku nastrocza tę trudność, że – jak się okazuje – teksty wygłoszone czy publikowane w językach obcych różnią się niekiedy dość znacznie od pierwotnego tekstu polskiego; zawierają czasem duże przeróbki i uzupełnienia, Chcąc zachować możliwie pełną wierność myśli i nauczaniu papieskiemu, musieliśmy – z prawdziwym

żalem – zrezygnować z potoczności języka polskiego i charakterystycznej stylistyki papieskiej. Stąd – niestety – wywodzi się pewna chropowatość językowa niektórych tekstów właściwa każdemu tłumaczeniu. Taka jest cena wierności – konieczna w naszym rozumieniu – w odniesieniu do nauki Jana Pawła II” (*tamże*). Nasuwa się ważne spostrzeżenie: ogromną wartość historyczną i teologiczną mają pierwowzory papieskich wystąpień opracowane w języku polskim. Ich porównywanie z ostatecznym brzmieniem słów Jana Pawła II to zajęcie nie tylko ciekawe, lecz i wielce pouczające. Zapewne przyjdzie czas, kiedy można będzie je podjąć. Rzuci to więcej bezcennego światła na pontyfikat papieża z Polski oraz genezę i kierunki jego myślenia i nauczania.

Polskie wydanie *Nauczania papieskiego* jest wzorowane na oficjalnym zbiorze watykańskim, pomija jednak to, co – „dla oszczędności papieru i czasu” (s. VI) uznano za nieistotne, jak teksty adresów hołdowniczych i teksty pochodzące od osób postronnych. Uwzględniono jednak w miarę możliwości teksty papieskie kierowane do Polaków, których nie ma w oficjalnym zbiorze watykańskim. „Sądzimy bowiem – czytamy w uzasadnieniu – że jest to nasze narodowe prawo i nasz zaszczytny obowiązek” (*tamże*). Autorzy opracowania korzystali z tekstów oryginalnych na dwa sposoby: tłumacząc je na język polski bądź przytaczając już istniejące tłumaczenia, jeżeli zostały udostępnione przez watykańskie wydawnictwo książkowe lub w polskiej edycji „L’Osservatore Romano”. Układ poszczególnych tomów jest przejrzysty. Otwierają je słowa *Od Wydawnictwa* i/lub *Przedmowa*, po których następuje *Wykaz skrótów* i *Spis treści*, a potem zasadniczy *corpus*, czyli treść nauczania Jana Pawła II. W każdym przypadku podaje się datę, okoliczności i miejsce wystąpienia oraz krótką informację na temat jego kontekstu i charakteru. Całość tomu zamyka skorowidz albo skorowidze (rzeczowy, nazwisk i dokumentów). Mając na względzie obfitość nauczania, poszczególne tomy – z wyjątkiem 1978 r. – obejmują teksty wygłoszone w pierwszym lub w drugim półroczu. Taka systematyzacja przesądziła o numeracji poszczególnych tomów: każdy rok otrzymał własny łaciński numer, do którego dodano cyfrę arabską oznaczającą pierwsze lub drugie półrocze.

Chronologicznie jako pierwszy ukazał się tom III, 1, zawierający nauczanie z pierwszego półrocza 1980 r., który przygotowali do druku ks. Eugeniusz W e r o n S A C oraz ks. Antoni J a r o c h S A C. Niedługo potem ukazał się tom III, 2 (lipiec – grudzień 1980). Tom I, z nauczaniem z 1978 r., został opublikowany w 1987 r., zaś w otwierającej go *Przedmowie* (s. VII-VIII) tłumacze wskazują na podstawowe linie i idee przewodnie obecnego pontyfikatu. *Przedmowy* w poszczególnych tomach zasługują na staranną i wnikliwą lekturę, pochodzą bowiem od osób, które dogłębnie przemyślały i wyraziły po polsku nauczanie Ojca Świętego. Obie części tomu IV, proporcjonalnie mniej obszerne niż inne, gdyż zbierają na-

uczanie z 1981 r., w którym papież stał się ofiarą zamachu, zostały opublikowane w 1989 r.; tom oznaczony jako II, 1 – ciągle w opracowaniu tych samych osób – obejmuje pierwsze półrocze 1979 r., a ukazał się w 1990 r.; tom II, 2 za drugie półrocze 1979 r., jest datowany na 1992 r.; tom V, 1 za pierwsze półrocze 1982 r. ukazał się drukiem w 1993 r., tom V, 2 za drugie półrocze 1982 r. – w 1996 r. Pewna nieregularność w ukazywaniu się poszczególnych tomów, poniekąd zrozumiała, bo każdy wymagał wielkiego nakładu pracy redakcyjnej, a także odstępianie od chronologii nauczania papieskiego, nie ułatwiały zbierania całej edycji. Wydawnictwo słusznie zachęcało do zamawiania kolejnych tomów, których uzupełnianie układało się z czasem w całość. Od drugiej połowy lat 90. ukazują się one bardziej systematycznie: tom VI, 1 (styczeń – czerwiec 1983) ukazał się w 1998 r.; tom VI, 2 (lipiec – grudzień 1983) – w 1999 r.; tom VII, 1 (styczeń – czerwiec 1984) – w 2001 r.; tom VII, 2 (lipiec – grudzień 1984) – w 2002 r., oraz tom VIII, 1 (styczeń – czerwiec 1985) – w 2003 r. Dotychczas ukazało się czternaście tomów, obejmujących okres do końca pierwszej połowy 1985 r. włącznie. Dysponujemy zatem całością nauczania papieskiego z pierwszych siedmiu lat pontyfikatu.

Bilansując aktualny stan rzeczy, można by powiedzieć, że w roku srebrnego jubileuszu Jana Pawła II mamy pełną polskojęzyczną dokumentację nauczania z niespełną jedną trzecią jego pontyfikatu. Można z tego uczynić powód do narzekań, ale nie powinno się. Dla pewnej równowagi wystarczy porównać czas trwania prac nad wydawaną przez Katolicki Uniwersytet Lubelski *Encyklopedią katolicką*, której początku obecne pokolenie nie pamięta, a końca raczej się nie doczeka. Tymczasem zachowanie obecnego tempa wydawania *Nauczania papieskiego* rokuje, że jego całość zostanie uprzystępniona po polsku najdalej pod koniec drugiej dekady tego wieku. Mając na uwadze fakt, że po Wielkim Jubileuszu Roku 2000 publicznych wystąpień Jana Pawła II było mniej, można przypuszczać, że dotyczące tego okresu prace translatorskie i wydawnicze zostaną sfinalizowane szybko. Słowa najwyższego uznania i wdzięczności należą się osobom, które wszystkie dotychczasowe tomy przygotowały do druku, są to: ks. Eugeniusz Weron SAC i ks. Antoni Jaroń SAC. Jest to ogromna i odpowiedzialna praca, która zapewniła im trwałą pozycję w dziele uprzystępniania nauczania Jana Pawła II i w historii teologii polskiej.

Na wyróżnienie zasługuje szata graficzna tej unikatowej serii wydawniczej. Oszczędna, a przecież piękna, z herbem Jana Pawła II na pierwszej stronie i na grzbiecie białej okładki, doskonale współbrzmi z zawartością książki. Kilkanaście tomów ustawionych na półce jest doskonale widoczne i budzi zainteresowanie. Najślabszą stroną *Nauczania papieskiego* są natomiast skorowidze. Czasami tylko jeden – rzeczowy, kiedy indziej dwa, sporadycznie trzy, ale żaden nie oddaje rzeczywistej zawartości poszczególnych tomów. Hasła rzeczowe są bardzo ogólne,

wielu wcale nie ma, inne mają tylko orientacyjny charakter. Pod tym względem do zrobienia pozostaje naprawdę bardzo wiele. Potrzebna jest fachowa współpraca kogoś, kto profesjonalnie zajmuje się tymi sprawami. Dobrze skorowidze, także np. miejsc biblijnych, znakomicie ułatwiłyby odnalezienie potrzebnych wątków nauczania Jana Pawła II oraz określenie ich pochodzenia i osadzenia w Tradycji Kościoła. Być może jakimś wyjściem jest sporządzenie szczegółowych indeksów do już wydanych po polsku wypowiedzi i zamieszczenie ich w osobnym tomie. Na razie trudno znaleźć materiał, o który chodzi, zaś tzw. ważniejsze tematy zaanonsovane w skorowidzach dają mizerne pojęcie o rzeczywistej zawartości i kierunkach nauczania Ojca Świętego.

Przy okazji kolejnych podróży apostolskich Ojca Świętego do ojczyzny (1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 2001), a także w różnych innych okolicznościach, był podnoszony zarzut, że Polacy gromko oklaskują jego wypowiedzi, ale ich nie wprowadzają w życie. Tego rodzaju głosy są wyrazem troski o Kościół i właściwy stan duszpasterstwa katolickiego w Polsce, lecz zdarza się, że odzwierciedlają mniej albo bardziej skrywaną rezerwę wobec osoby i działalności Ojca Świętego, a wtedy ich celem bywa osłabianie ducha i tożsamości narodowo-religijnej. Widać to szczególnie wtedy, gdy autorzy takich opinii nie wykazują przejawów troski, by papieskie nauczanie naprawdę upowszechniać. Był nawet w Polsce okres – chodzi o pierwszą połowę lat dziewięćdziesiątych – gdy nauczanie papieskie było otwarcie kontestowane. Wyraźne ślady napięć, jakie dały o sobie znać w kontekście czwartej pielgrzymki w 1991 r., znajdujemy w rzadko cytowanej wypowiedzi Jana Pawła II zawartej w książce *Przekroczyć próg nadziei*: „Kiedy podczas ostatnich odwiedzin w Polsce wybrałem jako temat homilii Dekalog oraz przykazanie miłości, wszyscy polscy zwolennicy «programu oświeceniowego» poczytali mi to za złe. Papież, który stara się przekonywać świat o ludzkim grzechu, staje się dla tej mentalności *persona non grata*” (s. 60). Przemówienia i homilie Ojca Świętego wygłoszone w Polsce ukazywały się w różnych wydaniach, często w dużych nakładach. Jednak ogromne znaczenie ma poznawanie i zgłębianie całego nauczania papieskiego. Nie jest to przedsięwzięcie doraźne, związane z ramami czasowymi obecnego pontyfikatu, lecz stałe wyzwanie, istotne zarówno w perspektywie historycznej, jak też teologicznej i pastoralnej.

Popularność papieża powinna iść w parze ze szczerym otwarciem na głoszone przez niego orędzie, mocno zakorzenione w refleksji nad historią zbawienia. „Historia zbawienia – mówił Jan Paweł II – wciąż na nowo staje się natchnieniem dla interpretacji dziejów ludzkości. Wielu współczesnych myślicieli, historyków, ciężą swoimi zainteresowaniami również w stronę historii zbawienia. Jest to bowiem najbardziej pasjonujący temat. Wszystkie pytania, jakie postawił sobie Sobór Watykański II, ostatecznie sprowadzają się do tego tematu” (*Przekroczyć próg nadziei*, s. 61). Rów-

niez dlatego nauczanie papieskie stanowi niewyczerpane źródło inspiracji i intuicji teologicznych, które mogą i powinny być wykorzystywane i rozwijane przez teologów i duszpasterzy. Zebranie go w całości, czyli opracowanie swoistej „biblioteki” papieskiej, to fundament, na którym ów wysiłek może być podjęty i owocnie urzeczywistniany. Jest to wielka szansa dla teologii katolickiej w Polsce, nieporównywalna z niczym, co dotychczas mieliśmy do naszej dyspozycji. Można nawet zaryzykować twierdzenie, że przyszłość rodzimej teologii i jej jakość zależą w ogromnej mierze od tego, czy należycie sprostą ona temu niezwykle mu wyzwaniu.

Inicjatywa wydawania *Dzieł wszystkich* Jana Pawła II jest godną najwyższych pochwał i uznania. Dochodzą jednak głosy, że gotowe tomy nie spotykają się z takim zainteresowaniem, na jakie zasługują. Jeżeli to prawda, wystawia to kiepskie świadectwo naszej teologii i duszpasterstwu. Poszczególne tomy są dość tanie i na pewno nie cena stanowi przeszkodę w ich nabywaniu. Integralne nauczanie Jana Pawła II powinno być dostępne nie tylko w wielkich bibliotekach, na wydziałach teologicznych i w seminariach duchownych, lecz dosłownie w każdej polskiej parafii. W każdej bowiem są albo mogą być osoby zainteresowane niezwykłą duchową spuścizną, pragnące pogłębić jakiś temat albo poznać go w świetle nauczania wielkiego Rodaka. W każdej parafii są także katecheci, duchowni i świeccy, którzy wkrótce muszą mieć tytuł magistra, a wraz z nim umiejętność korzystania ze źródeł teologicznych. Nauczanie Jana Pawła II jest w naszych czasach jednym z nich. Pomyślnie kontynuowanie i zakończenie tej wspaniałej edycji to obowiązek religijny i patriotyczny, którego wypełnienie czyni zadość woli Prymasa Tysiąclecia i doniosłości wydarzeń historycznych, w których kontekście żyjemy.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa